

Analýza sociálno - ekonomického vývoja v Čile v 20. a 21. Storočí

Analysis of the socio-economic developmnet in Chile in the 20th and 21st centuries

Jana Bakytová

Abstract: Chile belongs to economically most prosperous states of Latin America, and in spite of the fact it does not play the leading role within the framework of development of the Slovak-Chilean relations, we consider this country for a suitable trading partner. We analyse the economic and social development in Chile in the 20th and 21st centuries in the scientific article stating the specific facts concerning trade and investments of this country. At the same time we have focused our attention in this scientific study on historical and political events and economic and social changes implemented in Chile recently. The result of this analysis is the statement that due to globalization the economic and investment environment in Chile has changed to a significant degree - and this has considerable impact on social policy of the State, as well as on the development of international and trading relations and due to that Chile belongs today to open and liberal economies.

Abstrakt: Čile patrí k ekonomicky najprosperujúcejším štátom Latinskej Ameriky a hoci nezastáva dôležitejšie miesto v rámci rozvoja slovensko- čilských vzťahov, považujeme ho za vhodného obchodného partnera. Vo vedeckom príspevku analyzujeme ekonomický a sociálny vývoj v Čile v 20. a 21. storočí a na konkrétnych faktoch uvádzame podstatné skutočnosti, týkajúce sa obchodu a investícií tejto krajiny. Zároveň sme sa vo vedeckej štúdií zamerali na historicko-politické a hospodársko-sociálne zmeny realizované v poslednom období v Čile. Výsledkom tejto analýzy je konštatovanie, že v dôsledku globalizácie sa mení ekonomické a investičné prostredie v Čile, čo má výrazný dopad na sociálnu politiku štátu, rozvoj medzinárodných a obchodných vzťahov a radí Čile medzi otvorené a liberálne ekonomiky.

Kľúčové slová : hospodárska politika, sociálna politika, export, import, investície

Úvod

Čile má svoju bohatú históriu, patrí k štátom Latinskej Ameriky, kde žije cca 17 248 000 občanov. Rozprestiera sa v juhozápadnej časti Južnej Ameriky, na pobreží Tichého oceánu. Oficiálnym jazykom je španielčina. Hlavným a súčasne najväčším mestom krajiny je **Santiago** (Santiago de Chile). Územie Čile v roku 1520 objavil Fernao de Magalhaes. V roku 1541, najvýznamnejší dobyvateľ Čile Pedro de Valdivia, založil na brehu rieky Mapocho mesto Santiago de la Nueva Extremadura, dnešné Santiago de Chile. Súčasnú územia štátu sú tiež

Veľkonočné ostrovy, Ostrovy Juana Fernándeza, Ostrov sv. Félix, Ostrov sv. Ambróza a neobývaný malý ostrov Sala y Gómez. Čile sa významným spôsobom podieľa na regionálnej integrácii Latinskej Ameriky. Nový regionalizmus sa vyznačuje multidimenzionálnym aspektom. Z ekonomického hľadiska prešiel juhoamerický kontinent zaujímavým vývojom, poznačeným zmenami hospodárskych politík. Štáty Latinskej Ameriky boli zapojené do svetového obchodu, služieb a stali sa miestom mnohých investičných zámerov.

Metodológia

Cieľom vedeckého príspevku je analyzovať ekonomický a sociálny vývoj Čile na základe podstatných faktov. Ako prvé sme zhromaždili potrebné informácie o danej problematike. Ako zdroj informácií nám slúžila vedecká literatúra a internetové zdroje. V záujme dosiahnutia stanoveného cieľa sme použili viaceré vedecké metódy. Metódou analýzy sme skúmali politicko-historický a hospodársko-sociálny vývoj Čile s poukázaním na realizované reformy a na proces regionálnej integrácie. Na základe syntézy sme sledovali podstatné súvislosti medzi rôznymi časťami daného problému, ktoré sme zhrnuli do jedného celku. Metóda indukcie nám slúžia na vytvorenie všeobecných vedeckých záverov z hodnotenia základných vedeckých dát. Prostredníctvom metódy dedukcie, ktorá vychádza zo všeobecných predpokladov, sme vytvorili všeobecné a čiastkové závery.

Historický vývoj Čile

Medzi dvoma svetovými vojnami bol hospodársky a s tým súvisiaci sociálny vývoj do vypuknutia svetovej hospodárskej krízy (1929-1933) v krajine priaznivý. V 20-tych rokoch 20. storočia stálo Čile mimo vojnového konfliktu, čo krajinu hospodársky posilnilo. V poľnohospodárstve pracovala zhruba štvrtina ekonomicky aktívnej čilskej populácie. Vlastníctvo pôdy bolo rozdelené veľmi nerovnomerne, iba 3% latifundistom (veľkostatkárov) plynulo 37% zisku z tohto sektoru. V 20-tych a 30-tych rokoch 20. storočia bolo Čile vývozcom mäsa a obilia. [2] V oblasti pracovného práva bol prijatý Zákon o ochrane pri pracovných úrazoch (1916) a tiež Zákon o povinnom dni odpočinku (1917). Týmto právnymi normami chcela čilská vláda zamedziť protestom pracujúcich.

Hlavným zdrojom príjmov štátu boli finančné prostriedky, ktoré plynuli z ťažby čilských exportných komodít (najmä liadku a medi). Pritom liadok prinášal až 50% prostriedkov do štátneho rozpočtu. Prvá svetová vojna vyvolala zvýšený dopyt po liadku a medi, ale po jej skončení a zavedení výroby umelých hnojív, vývoz čilského liadku výrazne poklesol. Domáci kapitál bol stále viac vytláčaný americkou konkurenciou z baní na ťažbu medi, čo viedlo miestnych podnikateľov k tomu, že začali časť disponibilného kapitálu presúvať do nákupu baní na ťažbu cínu v Bolívii. V roku 1928 pracovalo v čilskom priemysle 200 000 mužov a 90 000 žien.[6] Nedarilo sa zle ani poľnohospodárskemu sektoru, úradujúca vláda investovala nemalé prostriedky do budovania zavlažovacích kanálov a rozširovania na poľnohospodárske účely využiteľnej pôdy. Čilské poľnohospodárstvo tak bez väčších problémov diverzifikovalo a stalo sa do značnej miery spoľahlivou oporou domácej ekonomiky. Medzi severom a prevažne poľnohospodárskym stredom a juhom krajiny existovali výrazne sociálne rozdiely.

Novozvolená vláda sa musela už vyrovnávať s nepríjemnými dôsledkami hospodárskej a sociálnej krízy, vyvolanej znížením príjmov z vývozu surovín. Obrovský deficit štátnych financií znemožňoval vláde vypracovanie, akceptovateľného štátneho rozpočtu, pravidelné vyplácanie miezd štátnym zamestnancom a príslušníkom ozbrojených síl, ktorí hrozili vojenským prevratom. Pod týmto nátlakom schválil 8. septembra 1924 parlament významné právne normy, ktorými sa upravili pracovnoprávne vzťahy medzi zamestnávateľmi a zamestnancami. Zavedený bol osemhodinový pracovný čas, ochrana pracovníkov pri práci a sprísnila sa regulácia práce žien a detí. V prípade pracovného úrazu, choroby, invalidity mali pracujúci nárok na poistenie. Do poisťového fondu mali povinne prispievať zamestnávatelia a štát a tiež samotní zamestnanci.[2] Týmto právnymi úpravami v oblasti sociálneho zákonodarstva sa priblížilo Čile k úrovni vyspelých európskych štátov.

V roku 1925 iniciovala vláda založenie Centrálnej banky (Banco Central), ktorá mala dozerat' na stabilitu meny, poskytovanie úverov komerčnými bankami kapitálotvornej vrstve v priemysle a poľnohospodárstve a tiež regulovať množstvo peňazí v obehú. K lepšiemu chodu štátu malo napomôcť aj schválenie novej ústavy (1925). Na jej základe došlo

k odluke cirkvi od štátu, k zavedeniu priamej voľby hlavy štátu, ale aj k obmedzeniu právomoci parlamentu pri odvolávaní členov vlády atď. Znamenalo to definitívny koniec parlamentnej diktatúry v krajine a posilnenie demokracie. [6]

Svetová hospodárska kríza (1929-1936) napomohla rozvoju miestneho priemyslu, ktorý pod tlakom okolností bol prinútený nahradiť importované produkty. Keďže však väčšina odvetí hospodárstva bola ovládaná monopolmi, tie diktovali vysoké ceny a neboli tlačené do modernizácie výrobných technológií a zvyšovania kvality výroby.

Začiatkom 40-tych rokov 20. storočia za vlády generála Ibañeza sa začala situácia v Čile postupne zhoršovať. Mnoho významných politikov, ktorí boli prenasledovaní, bolo nútených opustiť krajinu a žiť v exile. Zatknutiu sa nevyhlo aj viacero odborových a robotníckych predákov. Prevedené boli rozsiahle čistky v štátnej správe, o prácu prišlo tisíce zamestnancov. Reorganizácii sa nevyhli ani represívne zložky (polícia a armáda) a tiež bola zavedená prísna cenzúra.

Veľmi nerozvážne úradujúca vláda investovala obrovské čiastky do verejných stavieb. Na výstavbu ciest, mostov, vojenských objektov, vládnych budov a rezidií si požičiavala prostriedky od amerických a európskych bánk, následkom toho rástla zadlženosť štátu. Ibañezove plány na komplexnú „prestavbu Čile“ zastavila hospodárska kríza, ktorá spôsobila rast nezamestnanosti, pokles domáceho vývozu. Nedostatok peňazí v štátnej pokladnici chcela vláda riešiť pôžičkami od zahraničných peňažných ústavov, tie jej však odmietli ďalšie úvery poskytnúť. Vynútené šetrenie a škrtenie výdavkov štátu vyvolalo vlnu štrajkov, ktoré boli políciou násilne potláčané. Čile nebolo schopné splácať svoje záväzky voči zahraničným veriteľom, štátny deficit dosiahol výšku 4,5 mld. pesos.[6]

Problémy sužujúce krajinu donútili vládu z politického hľadiska k sebevražednému kroku, k zníženiu plátov štátnych zamestnancov o polovicu, v rátane príslušníkov armády. Následná vlna protestov, ktorá sa zdvihla v krajine, vyústila do pádu úradujúcej vlády. K obnove ústavného poriadku došlo v polovici 40-tych rokov, po nástupe Alessandriho vlády, ktorá sa snažila zúfalu ekonomickú situáciu zlepšiť premyslenými a vyváženými krokmi, spočívajúcimi vo zvyšovaní výroby a domácej spotreby. Nečakane dobré výsledky, ktoré sa zakrátko dostavili a rastúce zisky, ukľudnili podnikateľskú vrstvu, ktorá bola ochotná znášať vyššie daňové zaťaženie, čo umožnilo udržať prijateľnú životnú úroveň pracujúcich. V roku 1935 obnovilo Čile splácanie zahraničného dlhu, čím vzrástla medzinárodná prestíž štátu.

Ničivé zemetrasenie, ktoré postihlo krajinu v roku 1939, napáchalo veľké hospodárske škody. Čilská vláda sa preto rozhodla prikročiť k obnove krajiny. Ešte v tom istom roku zriadila Združenie na podporu výroby (Corporación de Fomento de Producción), ktoré malo zabezpečovať realizáciu plánov na elektrifikáciu a industrializáciu krajiny a tiež podporovať modernizáciu poľnohospodárstva. Napriek mnohým problémom vláda dosiahla určitý pokrok v oblasti sociálnej politiky. Postavených bolo 5 000 bytov s dotovaným nájomným pre sociálne slabšie skupiny obyvateľstva a roľníkom, žiadateľom o pôdu bolo pridelených 4 000 pozemkov[10] na juhu krajiny (vznikli pokračujúcou kolonizáciou územia Patagónie).

Počas II. Svetovej vojny prerušilo Čile diplomatické styky s krajinami Osy (Nemeckom, Talianskom a Japonskom). Prehĺbila sa jeho závislosť a ekonomická spolupráca so Spojenými štátmi. V roku 1948 sa Čile stalo členom Organizácie amerických štátov (Organización de Estados Americanos), čo viedlo k rozširovaniu obchodnej výmeny s krajinami Latinskej Ameriky[6] V tomto období bolo zvyšovanie miezd pracujúcich doprevádzane rastom cien a infláciou, ktoré sa snažila vláda znížiť tlakom na podnikateľov. Začiatkom 50-tych rokov 20. storočia sa pohybovala inflácia na úrovni 25% ročne avšak v roku 1955 vzrástla na 80%. Vláda v snahe eliminovať inflačnú špirálu pristúpila k drastickej redukcii štátnych výdavkov. Zvýšením úrokových sadzieb sa pokúsila obmedziť

množstvo peňazí v obehu. Následný pokles výroby viedol k zvýšeniu nezamestnanosti a vlne protestov pracujúcich.

Novozvolenej čilskej vláde sa podarilo vďaka prísnej správe verejných financií infláciu znížiť na 33% v roku 1959, na 5,4% v roku 1960 a 9,7% v roku 1961[2] V sociálnej oblasti presadila Zákon o pravidelnej valorizácii starobných dôchodkov, ktoré boli znehodnocované infláciou.

V roku 1961 sa zapojilo Čile do Kennedyho programu, známeho ako Aliancia pre pokrok (Alianza para el Progreso), ktorý bol určený na podporu rozvoja reforiem v krajinách Latinskej Ameriky. Jedným z hlavných cieľov projektu bola agrárna reforma, ale aj rozvoj priemyslu a fiškálna reforma, ktorá by zvýšila príjmy v štátnych rozpočtoch latinskoamerických štátov. Spojené štáty mali v rokoch 1961-1971 uvoľniť na realizáciu programu 20 miliárd dolárov, vyplatili iba 9,4 miliárd dolárov. Nakoniec bol celý projekt v roku 1974 zrušený bez toho, aby svoj proklamovaný cieľ – prispieť k rozvoju a modernizácii štátov Latinskej Ameriky splnil. [10]V roku 1962 schválil parlament Zákon o agrárnej reforme. Na jeho základe mala byť pridelená pôda do vlastníctva tým roľníkom, ktorí ju fyzicky obrábali. Uvedená právna norma na podporu rozvoja poľnohospodárstva mala tiež napomôcť k zvýšeniu poľnohospodárskej výroby. Samotná realizácia reformy bola zverená novozriadenému Združeniu pre agrárnu reformu (Corporación de la reforma agraria), ktoré k jej uvádzaniu do praxe pristupovalo opatrne a liknavo.

Ďalší problém, ktorý si naliehalo žiadať riešenie, bol rast počtu obyvateľstva a s tým spojená otázka nedostatku bytov. Za bývalej vlády sa zvýšil počet obyvateľstva zo 7,4 milióna v roku 1958 na 8,4 milióna v roku 1964, čo vyvolalo veľký dopyt po nových bytoch. Čilská vláda pristúpila k riešeniu danej situácie veľmi rozhodne. Zo štátneho rozpočtu vyčlenila nemalé finančné prostriedky, za ktoré v priebehu šiestich rokov bolo postavených a odovzdaných užívateľom 150 000 nových sociálnych bytov. [10]

Postupne sa začala meniť situácia aj pokiaľ ide o vývoz medi. Napriek výkyvom cien na svetových trhoch produkcia medi vzrástla. V roku 1964 dosiahla ťažba medi objem 600 000 ton. Štátu sa tým zvýšil podiel zo zisku, ale ťažba, spracovanie a predaj medi z veľkej časti bola v rukách zahraničných monopolov. Ťažba ropy sa tiež zvýšila natoľko, že dokázala pokryť tri štvrtiny domácej spotreby.

Zložitejšia situácia zostávala v poľnohospodárstve, kde napriek vážavým pokusom o pozemkovú reformu, výroba stagnovala. V roku 1964 vyviezlo Čile poľnohospodárske produkty za 39 mld. USD, ale za import poľnohospodárskych komodít zaplatilo 122 mld. USD [6]. Čile ako rozvojová krajina bolo závislé na zahraničných investíciách a ťažila ho aj vysoká zadlženosť.

Novozvolená Freiiova vláda sa zamerala na realizáciu hlbších zmien v politickej, ekonomickej a sociálnej oblasti. V roku 1964 presadila zvýšenie platov o 38% pre štátnych zamestnancov. O dva roky neskôr schválil parlament Zákon o odborovom združovaní poľnohospodárskych pracovníkov, ktorý im umožnil zakladanie odborových organizácií na obranu ich záujmov. Najodvážnejším pokusom úradujúcej vlády bol v roku 1967 Zákon o novej agrárnej reforme. Potreba realizácie pozemkovej reformy bola veľmi naliehavá.

V Čile existovala veľká nerovnosť vo vlastníckych vzťahoch k pôde. Zatiaľ čo 78% najúrodnejšej poľnohospodárskej pôdy patrilo iba 10 000 latifundistov (veľkostatkárov), o zvyšok menej bonitnej pôdy sa delilo 140 000 stredných a malých majiteľov fariem. Na základe prijatého zákona o agrárnej reforme bola veľkostatkárom neobrábaná, opustená pôda o výmere nad 80 ha vyvlastňovaná za náhradu a pridelovaná roľníkom, žiadateľom o pôdu. Proti nízkym výkupným cenám (na základe úradného odhadu) za vyvlastnenú pôdu latifundisti protestovali. Za tri roky platnosti zákona bolo rozparcelovaných 1 408 veľkostatkov o výmere 3 500 000 ha. [10] Prerozdelenie pôdy a jej obhospodarovanie novými vlastníckymi malo napomôcť zvýšeniu poľnohospodárskej produkcie a prispieť tiež

k zlepšeniu životných podmienok vidieckeho obyvateľstva.

Druhým pilierom vládnych reforiem bolo znárodnenie baní na ťažbu medi, ktorými bolo poverené v roku 1966 Združenie čilského priemyslu pre ťažbu medi (Corporación del Cobre de Chile). Tak na základe zmluvy z 2. októbra 1966 získal štát 51% akcií americkej spoločnosti Kennet Copper Company, za ktoré zaplatil 80 miliónov USD. Rovnaký postup bol zvolený aj v prípade americkej firmy Anaconda Cooper Mining Company. Do roku 1969 boli najdôležitejšie bane na ťažbu medi v rukách štátu.[2]

Vláda sa snažila znížiť infláciu o 5% ročne, ale v roku 1968 napriek snahám o jej kontrolu musela pristúpiť k obmedzeniu verejných výdavkov. Následný rast nezamestnanosti vyústil do vlny štrajkov, násilne potláčaných políciou. Koniec obdobia Freiovej vlády bol poznačený ozbrojenou vzburou dôstojníkov (v meste Tacne 1969). Po zdĺhavých jednaniach vláda uznala požiadavky povstalcov na zvýšenie miezd a modernizáciu vojenskej výbavy, niektorých jednotiek. Ústup vlády pozdvihol sebavedomie vyšších dôstojníkov. Množili sa tiež teroristické akcie (prepady bánk, sporiteľní, obchodných domov, klenotníctiev) príslušníkov Hnutia revolučnej ľavice (Movimiento de izquierda revolucionario), ktoré mali za následok rast násilia a triednej nenávisť v krajine. Protivládnu činnosť ilegálne hnutie vyvíjalo až do roku 1964.[6] Druhá polovica 70. rokov 20. storočia sa niesla v znamení priprav voľby novej hlavy štátu. Predvolebná kampaň sa vyznačovala ozbrojenými zrážkami medzi príslušníkmi jednotlivých táborov. Samotné voľby sa konali 5. septembra 1970, v nich iba rozdielom minimálneho počtu hlasov zvíťazil socialista Salvador Allende, kandidát Ľudovej jednoty (Unión Popular,), ktorý získal 1 076 616 hlasov. Zatiaľ čo jeho protikandidát Jorge Alessandri Rodriguez, reprezentant Radikálnej demokracie (Democracia Radical) dostal 1 036 288 voličských hlasov.[10].

Allendeho víťazstvo spôsobilo nadšenie medzi robotníkmi a ľavicovo naladenými intelektuálmi. Medzi podnikateľmi a veľkostatkármi, ale aj samostatne hospodáriacimi roľníkmi, ktorí nedôverovali ľavicovému kandidátovi, vyvolalo paniku. Z krajiny rýchle unikali kapitál, ceny akcií na burze klesali, bolo cítiť strach a nervozitu. Allende zdôrazňoval, že všetky reformy presadzované jeho vládou budú v súlade s ústavou, že pôjde o úplne špecifickú čilskú cestu k socializmu (vía chilena al socialismo), ktorá nebude mať nič spoločné s Castrovou revolúciou na Kube. Cieľom hospodárskej politiky vlády bol rýchly ekonomický rast, zníženie nezamestnanosti, spravodlivejšie prerozdelenie národného bohatstva. Už koncom roka 1970 vydal prezident Allende dekrét o 40% zvýšení platov vo výrobnom i nevýrobnom sektore a boli zmrazené aj ceny základných potravín. Valorizované boli aj všetky štátne sociálne dávky a každé dieťa malo nárok na pol litra mlieka denne, ako dar od štátu.

V roku 1970 podiel zamestnancov na HDP bol 5%, v roku 1971 už 59% a v roku 1972 neuveriteľných 66%. Zvýšená kúpna sila obyvateľstva viedla k výraznému rastu spotreby, ale priemyselný a poľnohospodársky sektor nebol schopný sa s obrovským dopytom vyrovnáť. Prudké zvýšenie importu, vznik čierneho trhu, šedej ekonomiky podrývali autoritu štátu a ťažko poškodzovali hospodárstvo krajiny. Neveľké devízové rezervy Centrálne banky výrazne znižoval dovoz potravín, predávaných za štátom dotované ceny.

V dôsledku neuváženej emisnej politiky vlády bolo v roku 1971 daných do obehu o 13 miliárd escudos (Čilské escudo bolo od menovej reformy v roku 1960 oficiálnou menovou jednotkou v krajine a v roku 1975 bol realizovaný návrat k pesu) viac ako v roku 1970. V tom samom roku dosiahla inflácia nekontrolovateľné rozmery, za infláciou znehodnotených escudos museli občania Čile nakupovať za vysoké ceny na čiernom trhu [6]

Allendeho vláda postupne znárodňovala jednotlivé odvetvia hospodárstva, ťažobný priemysel (medi a liadku), potravinársky, textilný a petrochemický priemysel. Na konci roka 1972 štát kontroloval 100% výroby ropných derivátov, 67% výroby kaučuku, 53%

výroby kovov atď. V roku 1973 tvorilo tzv. zónu štátneho vlastníctva 808 veľkých podnikov. Štát skupoval tiež akcie peňažných ústavov. V roku 1973 kontroloval viac ako 90% úverových kapacít bánk. Rýchle tempo nabrala aj realizácia pozemkovej reformy. Za tri roky Allendeho vlády bolo vyvlastnených 3 750 veľkostatkov o celkovej výmere 5 000 000 ha pôdy, ktorá bola rozdelená medzi 40 000 roľníckych rodín [10]

Koncom roka 1971 navštívil Čile kubánsky vodca Fidel Castro. Jeho návšteva vyvolala nevôľu Spojených štátov, ktoré uvalili na krajinu obchodné embargo, ktoré spôsobilo čilskej ekonomike vážne škody. Životné náklady vzrástli o 705% a v polovici roka 1973 inflácia dosiahla 500%. Vládi sa postupne situácia vymkla z rúk. Obyvateľstvo rozdelené do dvoch nezmieriteľných táborov sa ocitlo na pokraji občianskej vojny. Koncom leta 1973 vymenoval Allende za vrchného veliteľa pozemných vojsk generála Augusta Pinocheta (tajne udržiaval kontakty s fašistickou organizáciou Vlast' a sloboda).

Dňa 11. septembra 1973 došlo v Čile k vojenskému prevratu, ktorý skoncoval nielen s čilskou cestou k socializmu, ale aj so samotnou demokraciou (počas útoku na prezidentský palác Allende zahynul). Bezprostredne po vojenskom puči začala najtvrdšia vlna represíí v krajine. Obetami masového zatýkania, mučenia a vrážd sa stali tisíce intelektuálov a ľavicovo zmýšľajúcich odporcov režimu. Vojenská junta, ktorá sa ujala moci v krajine vyhlásila výnimočný stav, rozpustila parlament a prevzala všetky exekutívne a legislatívne právomoci. Zrušená bola ústava z roku 1925 a junta chod štátu riadila vládnymi dekrétmi. Medzinárodné organizácie na obranu ľudských práv ostro kritizovali postup predstaviteľov čilskej armády a juntú obvinili z porušovania základných ľudských práv. Generál Augusto Pinochet nastolil v krajine diktátorský režim.[5]

V ekonomickej oblasti realizoval program ktorý bol pravým opakom hospodárskej politiky predchádzajúcej vlády. Verejné výdavky boli znížené o 20% a v priebehu niekoľkých mesiacov bolo zo štátnej správy prepustených 100 000 zamestnancov. Zakrátko sa väčšina štátnych podnikov znovu dostala do súkromných rúk a 30% pôdy bolo priamo vrátených do rúk pôvodných vlastníkov, pričom ďalších 30 % bolo odkúpené pod cenu. Zmrazenie miezd a uvoľnenie cien znamenalo zníženie kúpnej sily obyvateľstva o viac ako 40%. V roku 1975 sa priemyselná výroba znížila o 28%. inflácia dosiahla v roku 1974 380% a v roku 1975 340%. V období medzi rokmi 1976 – 1980 sa konečne dosiahol ekonomický rast, HDP každým rokom rástlo o 6%. V roku 1980 sa stalo Čile členom Latinskoamerického integračného zoskupenia (Asociación Latinoamericana de Integración).

V roku 1984 bol zrušený výnimočný stav, obnovená činnosť politických strán a zrušená cenzúra. Pre Pinocheta neúspešné referendum o zotrvaní na najvyššom poste (konalo sa 5. októbra 1988), otvorilo cestu k slobodným prezidentským voľbám, ktorých víťazom sa stal v roku 1989 kresťanský demokrat Patricio Alwin. Novozvolenej vláde sa podarilo v priebehu štyroch rokov zvýšiť HDP o 26%. Zodpovedné nakladanie s prostriedkami štátneho rozpočtu viedlo k ekonomickej stabilite a zníženiu počtu obyvateľstva žijúceho pod hranicou životného minima (70 USD mesačne). Podľa oficiálnych štatistík sa v roku 1993 znížil ich počet zo 40% na 30%.[3] V rámci medzinárodnej spolupráce sa Čile začalo zapájať do akcií týkajúcich sa sociálnej problematiky rozvojového sveta. Rozširovalo spoluprácu nielen s krajinami latinskoamerického kontinentu, ale aj s Kanadou, USA, Japonskom a ďalšími štátmi.

Novozvolená Freiiova vláda sa zamerala na ústavné reformy týkajúce sa zmeny systému menovania členov Najvyššieho súdu, senátorov, Rady národnej bezpečnosti a zmenu Zákona o ozbrojených silách. Vďaka prísnej rozpočtovej disciplíne a pravidelným prebytkom štátneho rozpočtu mohla vláda investovať časť prostriedkov do sociálnej oblasti, zdravotníctva a školstva. Súkromné penzijné fondy založené na systéme individuálnej kapitalizácie úspor občanov v roku 1996 dosiahli celkovú výšku uložených prostriedkov na

svojich účtoch 25 mld. USD (45% HDP). Celkový počet prispievateľov do dôchodkového sociálneho systému bol cca 5 miliónov, čo predstavovalo 35% obyvateľstva žijúceho v Čile.

V roku 1995 dosiahlo Čile aktívnu obchodnú bilanciu, vývoz vo výške 16 mld. USD prevýšil dovoz, ktorý bol vo výške 15 mld. USD. Následkom čoho došlo k rastu devízových rezerv štátu a znižovaniu zadlženosti štátu.[3] Čile sa stalo v roku 1996 členom Severoamerickej zóny voľného obchodu (Asociación de Libre Comercio de America del Norte) a od roku 2000 aj plnoprávnym členom ďalšej medzinárodnej organizácie OECD.

V nasledujúcich rokoch bola v krajine pri moci Lagosova socialistická vláda, ktorá pripravila reformu zdravotného systému a zmeny trestného poriadku. Veľký objem peňazí vynaložila na rozšírenie siete diaľnic. Jej politické priority boli diktované hospodárskymi záujmami. V roku 2005 sa rast HDP zvýšil na 4,3% a inflácia sa pohybovala na úrovni 2,6%.

Po víťazstve v prezidentských voľbách v roku 2006 sa ujala vlády v krajine socialistka Michelelet Bacheletová. Za relatívne krátky čas rozšírila pokrytie verejnej zdravotníckej starostlivosti. Zaviedla reformy do systému predbežných úspor, zahŕňajúci tzv. „solidárny dôchodok“ pre viac ako milión osôb a založila Národnú sieť jaslí (okolo 3 500), čím stimulovala účasť žien na pracovnom trhu. Jej vláda presadila viacero programov a reforiem nasmerovaných na zlepšenie štátnej politiky oslabujúcej dôsledky neoliberalného ekonomického modelu zavedeného Pinochetovým diktátorským režimom.

V roku 2008 sa stalo Čile členom Združenia voľného obchodu Južnej Ameriky (Mercado Común del Cono SUR). Následnej pravicovej vláde Piñedu bolo zrejmé, že v roku 2013 po období silného ekonomického rastu nastalo určité spomalenie. V tomto roku dosiahol rast HDP úroveň 4% a nezamestnanosť sa pohybovala na úrovni 5,9%. Pokles rastu čilskej ekonomiky pokračoval mierne v rokoch 2014 a 2015. V roku 2015 nezamestnanosť bola na úrovni 6,2% a inflácia dosiahla 4,3%. [5] Súčasná novozvolená vláda Michelelet Bacheletovej sa snaží o presadzovanie reforiem zameraných na zlepšenie sociálneho postavenia a životnej úrovne obyvateľstva. Krajina pokračuje v prehľbovaní hospodárskej spolupráce popri Kanade, USA, Južnej Kórei, Číne, Japonska aj s Austráliou a Novým Zélandom. Zapája sa aj do misií OSN.

Čile je najlepšie ohodnocovanou ekonomikou v Latinskej Amerike. Udržateľný ekonomický rast a vývoj v sociálnej oblasti boli pozitívne hodnotené viacerými medzinárodnými organizáciami a v roku 2010 sa Čile stalo prvou juhoamerickou krajinou, ktorá sa stala členom OECD a druhé po Mexiku v rámci štátov Latinskej Ameriky. Za posledných 5 rokov dosahoval rast hrubého domáceho produktu krajiny v priemere cca 4% ročne. Čile vedie vo všetkých kritériách hodnotenia hospodárskych výsledkov nielen v rámci latinskoamerického regiónu, ale má veľmi dobré postavenie aj v porovnaní s vyspelými ekonomikami (nízky stupeň korupcie, konkurenčné prostredie, stupeň liberalizácie atď.). Okrem úspešnej hospodárskej politiky prispeli v posledných rokoch k prosperite krajiny.

Ekonomický vývoj

Proces globalizácie vo svete prispel v oblasti investičnej politiky aj k prehľbovaniu medzinárodnej spolupráce. [7] Proces globalizácie urýchľuje aj súčasný rozvoj medzinárodných investičných vzťahov. V dôsledku globalizácie sa národné ekonomiky integrujú do svetovej ekonomiky s cieľom zabezpečiť hospodársky rast, pričom sú obmedzované ich národné záujmy. [12] Čile sa stalo súčasťou globalizačných procesov a začalo rozvíjať vzťahy s mnohými štátmi sveta a s rôznymi medzinárodnými organizáciami. Čile je členským štátom viacerých medzinárodných organizácií OSN, MERCOSUR, APEC, OAS, WTO, UNASUR, UNCTAD, UNESCO, UNHCR, UNIDO, WHO a tiež je členom v

Strategickom trans-pacifickom ekonomickom združení (Acuerdo Estratégico Trans-Pacífico de Asociación Económica). V dôsledku členstva v medzinárodných ekonomických a obchodných organizáciách musí odstraňovať prekážky rozvoja obchodu a investičných vzťahov [6] a zavádzať liberalizačné opatrenia, ktoré rozvíjajú obchodnú výmenu tovarov a služieb medzi štátmi a podporujú prílev zahraničných investícií. Krajina má na vysokej úrovni politické a ekonomické vzťahy s mnohými štátmi, s ktorými spolupracuje, čo jej zabezpečuje pozíciu jednej z najotvorenejších ekonomík sveta. Na základe medzinárodných zmlúv rozvíja Európska únia medzinárodné vzťahy s mnohými krajinami. Úlohou Európskej únie nie je stať sa svetovou veľmocou, ale zjednocovať štáty a národy európskeho kontinentu, rozvíjať s nimi obchodné vzťahy a zabezpečovať mier, stabilitu a bezpečnosť v Európe a na celom svete. Európska únia je úspešná v tomto procese, pretože súčasné členské štáty EÚ sú konkrétnym príkladom toho, ako sa môžu krajiny úspešne zjednocovať so zreteľom na politické, ekonomické, sociálne a kultúrne záujmy.[9] Čile a Európska únia uzatvorili v roku 2002 Asociačnú dohodu o voľnom obchode. Dohoda nadobudla platnosť v roku 2003. Zámerom dohody je nielen prehĺbenie ekonomických, politických, ale aj sociálnych a kultúrnych vzťahov. Na základe tejto dohody sa zdojnásobil obchod medzi EÚ a Čile, z pôvodných 7,7 mld. EUR v roku 2003 na 15,9 mld. EUR v roku 2016, zmluvné strany sa v súčasnosti snažia zavádzať opatrenia týkajúce sa modernizácie a zavádzania IT technológií aj v obchode a službách. V záujme uľahčenia rozvoja medzinárodného obchodu boli vytvorené v Čile dve zóny voľného obchodu. Na severe Čile je zóna voľného obchodu v meste Iquique a na juhu v meste Punta Arenas. V oboch zónach voľného obchodu platí špeciálny colný a daňový režim pre v zónach registrované podnikateľské subjekty. Medzi najväčších dovozcov (spotrebného tovaru, ropy) produktov do Čile z hľadiska teritoriálnej štruktúry zahraničného obchodu (2015) patrí Čína 23,7 %, potom USA 18,7%, Brazília 7,8%, Nemecko 3,9%, Japonsko 3,3% a pod. Z Čile sa vyvážajú komodity (meď, celulóza, drevná hmota) a to najmä do Číny 26,2%, do USA 13,1%, do Japonska 10,1%, a do J. Kórey 6,5%, a pod. Celková hodnota domáceho vývozu v roku 2015 bola v objeme 62,2 mld. USD. Dovoz dosiahol v roku 2015 objem 58,7 mld. USD.[8]

Pre rozvoj investičných vzťahov vytvorila čilská vláda dlhodobu priaznivé a stabilné politické a legislatívne podmienky (zákaz diskriminácie, doložka najvyšších výhod, investičné stimuly). Čile zaznamenalo pomerne veľký prílev zahraničný investorov v roku 2012. Medzi prosperujúcimi zahraničnými investormi boli hospodárske subjekty z Kanady, Japonska, Španielska a USA. Určitou konkurenčnou výhodou krajiny je lacná pracovná sila. Zahraničné investície smerovali do oblasti ťažobného priemyslu, dopravy, telekomunikácií, do oblastí energetiky, plynárenského priemyslu, ale aj služieb a do poľnohospodárstva a rybolovu. (Zdroj: Foreign Investment Committee). Na nasledujúcej tabuľke ilustrujeme stav PZI.

Tab. č. 1.: Stav priamych zahraničných investícií v Čile v období rokov 2011-2015

Obdobie	2011	2012	2013	2014	2015
PZI v mil. USD	22,931	30,323	20,400	23,302	20,028

Zdroj : Comisión Económica para América Latina y el Caribe (Cepal), OECD 2015

Čile je energeticky závislá krajina od viacerých zdrojov, dováža najmä plyn. V záujme obmedzenia dovozu energetických zdrojov podporuje výstavbu hydroelektrární, ktoré majú na hospodársky rozvoj. Pomerne významnou súčasťou čilskej ekonomiky je poľnohospodárstvo spolu s lesným hospodárstvom, ktoré tvorí okolo 5% HDP. V rámci ochrany životného prostredia zavádza prísne normy obmedzujúce znečisťovanie životného

prostredia výrobcami a pestovateľmi poľnohospodárskych plodín. V Čile sa pestujú zemiaky, jačmeň, pšenica, kukurica, ale tiež hrozno, kiwi, jablká, hrušky, broskyne, čerešne a avokádo. V oblasti živočíšnej výroby sa zameriava na chov hovädzieho dobytku, oviec, prasiat a hydiny. Tradičným odvetvím čilskej ekonomiky je tiež spracovanie rýb. Do krajiny sa dováža hovädzie mäso, káva, čaj, banány a pod.[8]

Záver

Čile v porovnaní s vyspelými ekonomikami sveta má pomerne dobré postavenie (nízky stupeň korupcie, konkurenčné prostredie a určitý stupeň liberalizácie atď.). Okrem úspešnej hospodárskej politiky bolo Čile pozitívne hodnotené v správe Doing Business 2017, ktorú pravidelne zverejňuje Svetová banka. Čile sa umiestnilo zo 183 krajín na 55. mieste.[11] Na základe nami analyzovaných faktov možno dospieť k záveru, že Čile nastúpilo cestu liberalizácie a transformácie ekonomiky, pričom sa sústreďuje na vytváranie vhodných podmienok pre prílev zahraničných investícií. V súčasnosti v Čile prebieha proces transformácie a postupne sú zavádzané reformy v oblasti sociálnej politiky a hospodárstva. Svetové ekonomické fórum (WEF) každoročne vydáva dokument „The Global Competitiveness Report“. V správe na rok 2016 bol čilský bankový systém vyhodnotený ako deviaty najspoľahlivejší na svete.[13] Kvalitný bankový systém napomáha čilskej ekonomike, ktorá sa dynamicky rozvíja a zapája sa do medzinárodného obchodu a do regionálnych integračných zoskupení, ktorých cieľom je odstraňovanie prekážok obchodu. Čile patrí medzi najväčších vývozcov medi a je považovaná aj za sebestačnú krajinu z hľadiska poľnohospodárstva. Po realizovaných sociálnych reformách sa zlepšilo aj postavenie občanov a najmä žien.

LITERATÚRA

- [1] Bardón, M. A.-Carrasco, A.C.-Vial, G. A.(1985): Una década de cambios económicos. La experiencia chilena 1973-1983. Santiago de Chile: Ed. Andrés Bello. 1985, ISBN 947-431-746-5, s.
- [2] Braun, J.- Briones, J.- Díaz, S.(2000): Economía chilena 1810-1995. Santiago de Chile: Ed. Instituto de Economía. 2000, ISBN 987-177-593-5, s.78
- [3] Daney, D. – Valdivia, C.: Evolución y perspectivas del tipo de cambio e inflación en Chile. Santiago de Chile: Ed. Del Pacifico. 2007, ISBN 987-956-106-7, s.123
- [4] European Union(2002): Agreement establishing an association between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Chile, of the other part Dostupné na:
file:///C:/Users/lektor/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/D37DVU7S/cellar_f83a503c-fa20-4b3a-9535-f1074175eaf0.0004.02_DOC_2.pdf
- [5] French- Davis, R.: Desarrollo económico en Chile (1973-2016). Santiago de Chile: Dolmen Ediciones. 2017, ISBN 996-946-801-7, s. 138
- [6] Meller, P.: Un siglo de economía política chilena (1890-1990). Santiago de Chile: Ed. Andrés Bello. 1996, ISBN 978-956-131-6, s. 197-199

[7] Milošovičová, P.(2016): Protection and Support of Investments of Slovak Investors in Foreign Countries, In. Európska ekonomická inetgrácia, Praha 2016. Wolters Kluwer ISBN:978-80-7552-497-3, s.280

[8] Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR(2016): Ekonomické informácie o teritóriu . Čilská republika 2016. Dostupné na: file:///C:/Users/lektor/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/SGH68VL0/Chile-Ekonomické-informácie-o-teritóriu_November-2014.pdf

[9]Nováčková,D. Základy európskeho práva pre manažérov. Bratislava 2012. Epos.ISBN 978-80-8057-970-8

[10]Salazar, G.- Pinto, J.: Historia contemporánea de Chile III. La economía , mercados, empresarios y trabajadores. Santiago de Chile: Ed. Cepal. 2002, ISBN 956-282-500-2 , s.93

[11]World Bank (2017): Report Doing Busines 2017. Dostupné na: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/chile>.

[12]Wefersová, J.(2016): Podstatné zmeny v oblasti zmluvných investičných vzťahov. Manažment podnikania a vecí verejných číslo 1/2016, XI ročník 31. Slovesnská akadémia manažmentu. Bratislava ISSN 1337-0510

[13]World Economic Forum(2017) : The Global Competitiveness Report 2016–2017. Geneva ISBN-13: 978-1-944835-04-0

Autor:

PhDr. Jana Bakytová,PhD.
Filozofická fakulta
Univerzita Komenského
Gondova 2
811 09 Bratislava
jana.bakytova@phil.uniba.sk

